

KOOLIRAAMATUKOGU: PROBLEEMID JA PERSPEKTIIVID

Larissa Vassiltšenko

Haridussüsteemi uuendamise käigus tekib paratamatult vajadus uurida ka kooliraamatukogu töö efektiivsust. Sellel asutusel on täita oma spetsiifilised funktsioonid kooli õppe-kasvatustsükli protsessis. Viimaste aastate pedagoogiliste uurimuste analüüs näitab, et seda valdkonda senini peaaegu pole uuritud ja tänaseks meil puudub teaduslikult põhjendatud kooliraamatukogu kontseptsioon.

Käesolevas artiklis püüame vaadata tänapäeva kooliraamatukogu töö mõningaid aspekte ja selgitada tekkinud probleeme ja nende võimalikke lahendusteid.

Raamatukogu töö reservi ja perspektiivi selgitamiseks on mõttekas alustada olukorra hindamisest, lugejate uurimisest. Erilist tähelepanu nõuavad lugejate huvid ja ootused, nende kooliraamatukoguga rahuldatus tase. Selline informatsioon peaks huvi pakkuma ka kirjastustele, kui arvestada nende üleminekut raamatute väljaandmisele tellijate nõudluste järgi. Lastekirjastusel aga on eriti kasulik teada kooliraamatukogu vajaduste spetsiifikat.

Uurimuse baasiks olid Tartu linna neli kooliraamatukogu (vaatluse all oli ca 4000 õpilast). Need olid küll eri vanusega ja fondide mahuga raamatukogud, kuid probleemid, mis on vaja kiiresti lahendada, on neil ühised ja langevad kokku teiste kooliraamatukogude muredega, mis on välja toodud paljudes uurimustes [Беллев, 1982; Руководство ..., 1976; Рубинштейн, 1950; Чтение ..., 1980]. Vaatluse all olid õpilased-lugejad, nende huvid ja ootused (diapasoonis 2. - 11. kl.). Uurimus haaras viimased 10 aastat, see tähendab, et meil on andmed kooliraamatukogu olukorrast ja probleemidest 80. aastatel. Vajaliku informatsiooni saamiseks kasutati mitmesuguseid meetodeid: vaatlus, intervjuu, anketeerimine, lugejakaartide analüüs, uuriti kooliraamatukogu fondide olukorda ja kooli dokumentatsiooni. Loomulikult ei ole 4 kooli uurimise baasil võimalik teha suuri üldistusi, kuid olulisemad tendentsid raamatukogude töös, mis pedagoogilist üldsust peaksid huvitama, on võimalik esitada.

Kõigepealt huvitas meid kooliraamatukogu lugejate jaotus vanuse järgi. Selgus, et 2. klassi õpilased, kes esmakordselt astuvad lugejateks, moodustavad stabiilselt 10 - 12 % kõigist lugejatest. See on nn. lapselik lugeja tüüp, kes raamatu valimisel ja hindamisel

kasutab kriteeriumi: "meeldib" või "ei meeldi". Selle kontingendi huvide diapason on palju suurem kui 10 - 12-aastaste laste oma [Руководство ..., 1976; Рубинштейн, 1950]. Enamusel nendest lastest on ka suur isiklik kodune lasteraamatute kogu, mis nende huve rahuldab, seepärast paljud selles vanuses lugejad kooliraamatukokku ei tule.

Teiste vanuserühmade jaotus kooliraamatukogus on toodud tabelis 1.

Tabel 1

Kooliraamatukogu lugejate jaotus vanuserühmade järgi (% lugejate üldarvust)

Aastad	1976-	1977-	1978-	1979-	1980-	1981-	1982-	1983-
Kl.	77	78	79	80	81	82	83	84
3 - 4	17,1	20,7	18,0	20,6	24,6	19,9	25,0	21,0
5 - 6	24,0	16,3	20,4	23,4	23,6	23,7	22,9	22,9
7 - 8	28,1	28,3	25,9	25,2	21,2	28,4	29,7	29,3
9 - 10	18,7	25,5	25,9	18,2	16,6	17,3	20,4	17,2

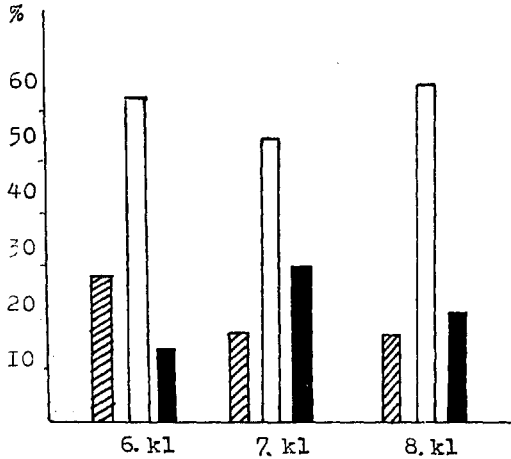
Lugejate arv aastate kaupa kõigub, sest muutub ka kooli õpilaste üldarv, oma roll on ka pedagoogide isiklikul mõjul õpilaste kooliraamatukokku suunamisel. Üldiselt on aga jagunemine vanuserühmade vahel võrdlemisi ühtlane (veidi rohkem on lugejaid 7. ja 8. klassis).

Eriiline positsioon on 5. klassi õpilastel, sest just selles vanuses algab suurem äravool linnaraamatukokku. See on osaliselt seotud huvi tärkamisega täiskasvanute kirjanduse vastu, eriti tüdrukutel. N. Žitomirova [Житомирова, 1977], märgib veel üht eripära, mis ilmneb ka meie uurimustest, nimelt selle ea eriti suurt aktiivsust ajaloo- ja ajaloolise ilukirjanduse lugemises, vähesed eksemplarid kooliraamatukogus on loetud "kapsasteks". Poisid lähevad linnaraamatukokku fantastikat ja seiklusjutte ning populaarteaduslikku kirjandust otsima, sest üldjuhul kooliraamatukogud selle poolest õpilasi ei rahulda.

Linnaraamatukogudesse siirduvad kõigepealt erudeeritumad, sügavamate huvidega õpilased. Seetõttu jääb kooliraamatukogu lugejateks tavaliselt nõrgem osa õpilastest.

Kuuenda-seitsmenda klassi kooliraamatukogulugejate arv veidi kasvab nn. sundlugejate arvel (nad loevad peamiselt õpetaja nõudmisel). Selle kontingendi analüüs näitab, et meil on tegemist peamiselt keskmise ja nõrga õppeedukusega ja küllaltki piiratud sõnavaraga õpilastega.

Enamik vanemate klasside õpilasi pöördub kooliraamatukokku vaid õppe-eesmärgil. Peafaktorina nimetatakse aja kokkuhoidu

Joonis 1. Kooliraamatukogu lugejate jaotus õppeedukuse järgi:

- - tugevad õpilased.
- - keskmise õppeedukusega õpilased.
- - nõrgad õpilased (1984/85. õ-a.).

(79 % poistest ja 62 % tüdrukutest käib sel põhjusel veel kooliraamatukogus), 10 % tüdrukutest ja 18 % poistest loodab saada seal kvalifitseeritud konsultatsiooni kirjandite kirjutamiseks ja ettekande jaoks materjali otsimisel. Nende rahulolu raamatukogu fondiga on väga madal. Kui 20 % tüdrukutest ja 11 % poistest on sellega veel rahul, siis 11. klassis rahulolijaid peaaegu pole. Kooliraamatukogu on rahul ainult üksikud, kõige nõrgemad õpilased, kes peale programmis nõutud kirjanduse muud ei loegi.

Omaette probleemiks on poiste ja tüdrukute erisuguse orientatsiooni arvestamine kooliraamatukogu töös. Kui 3. - 4. klassi õpilastel olulisi erinevusi lugemishuvides peaaegu ei ole, siis 5. - 6. klassis algab ilmne lahknemisprotsess. See on stabiilne tendents lugejate arengus, mida näitavad peaaegu kõik selle sajandi uurimused [pos. 1 - 11, 14, 17, 20].

Kõige tugevamalt tulevad need erinevused ilmsiks järgmistes valdkondades: inimsuhete maailm, sport, poliitika, loodusteaduslikud ja tehnilised alad. Esimese vastu tunnevad suurt huvi peamiselt tüdrukud, ülejäänud valdkonnad on peaaegu puhtalt poiste päralt. Just nendel aladel on kooliraamatukogus eale vastavat kirjandust äärmiselt vähe, sellepärast me ei imestagi, et fondiga rahulolematute poiste arv on viis korda suurem tüdrukute arvust.

Tervikuna on situatsioon fondiga väga muret tekitav. Igal aastal lisandub raamatukokku keskmiselt 500 - 600 raamatut, seega

arv kasvab pidevalt, kuid fondi struktuur oluliselt ei muutu. Kõige paremini on varustatud kirjandusega 1. – 3. klassi õpilased. Lasteraamatud moodustavad 15 % koguarvust. Üle poole fondist on ühiskondlik-poliitiline ja klassikaline ilukirjandus, mis peamiselt on aineprogrammidega seotud, 10 % raamatutest on õpetaja jaoks, s.o. pedagoogilis-metoodiline kirjandus. Loodusteaduslike tööde hulgas on mõned otse põllumajandusega seotud, mis linnalapsele midagi ei paku ja seisavad siin kasutamata. Eakohaseid populaarteaduslikke ja tehnikaalaseks omaloominguks suunavaid raamatuid on väga vähe (nende arv ei ületa 1 %). Veelgi vähem on raamatuid spordist ja kunstist, psühholoogiast jne.

Erinevates kooliraamatukogudes pilt veidi erineb, kuid üldiselt on situatsioon tsentraliseeritud fondide komplekteerimise tõttu sarnane.

Eriti teeb muret sellise kirjanduse täielik puudumine, mis võimaldab ennast paremini tundma õppida, oma võimeid hinnata ja teadlikult kujundada oma eluplaane. Kooli varase diferentseerimise tõttu on see tõsine pedagoogiline probleem.

Kooliraamatukogu tänase olukorra analüüsi põhjal võime teha järelduse, et printsipiaalselt oleks tarvis muuta fondide komplekteerimist ja lugejatega töö organiseerimist.

Esiteks, tuleks silmas pidada, et lugejate põhikontingendi moodustavad 4. – 8. klassi õpilased, kes ei ole õppimises edukaimad. Lugeja arengu seisukohalt on see vanusevahemik kõige olulisem, kuna siis kujuneb suhteliselt püsiv positsioon raamatute lugemise suhtes. Järgnevatel aastatel olulisi nihkeid enam ei toimu. Eeltoodud fakte arvestades järeldame, et kooliraamatukogu komplekteerimise süsteemi tuleb fundamentaalselt muuta. Raamatukogu fondi põhiosa peaksid moodustama ilukirjanduse ja populaarteadusliku kirjanduse parimad teosed 11 – 14-aastastele. Ka infoteenindus vajab reorganiseerimist, et ta vastaks laste psühholoogiale, arvestaks nende huvide dünaamikat.

Teiseks. Vanemate klasside õpilaste ootuste uurimine kooliraamatukogu suhtes näitas, et nad on rohkem orienteeritud teaduslikule ja aimekirjandusele, mis annab neile süvateadmisi kooli õppeainete piires. Peale selle vajavad nad kirjandust mis aitaks neil organiseerida mitmesuguseid ülekoolilisi üritusi (ringide töö, klubide tegevus, konkursid, kilvad, olümpiaadid jne.). Vanema astme õpilaste vajaduste spetsiifika peaks samuti kajastuma fondide komplekteerimisel.

Kolmandaks, palju rohkem tuleks arvestada poiste ja tüdrukute lugemishuvide erinevusi. Meie uurimustulemused näitavad, et täna-ne kooliraamatukogu fondi struktuur on feminiinse orientatsiooniga. Seetõttu on meil liiga palju rahuldamata nõudlusega meessoost lugejaid.

Lõpetuseks, just kooliraamatukogu peab saama asutuseks, kus

õpetajate abiga pidevalt uuritakse eri vanuseastmete lugejahuvi dünaamikat. Alles nende uuringute baasil saab teha raamatute põhjendatud tellimusi. Kooliraamatukogude tellimused peaksid olema aluseks kirjastustele lastekirjanduse plaanide koostamisel.

Raamatute saamiseks võiks pöörduda teadlaste, kirjanike, aja- kirjanike poole, et tagada laste arenguks vajalikku informatsiooni. Näiteks, sellise koostöö areeniks võiks olla kirjandus, mis aitaks koolilapsi nende enesemääramises.

KIRJANDUS

- Bamberger R. Jugend Lektüre. Wien: Verlag für Jugend und Volk, 1965. 848 S.
- Bamberger R. Promoting the reading habit // Reports and Papers on Mass Communication. Paris: UNESCO, 1975. P. 53.
- Jordan A. Children's interests in reading. London: Oxford University Press, 1926. 103 p.
- Klein S., Thomas V. Sex equity in education. Washington: National Institute of Education, 1981. 313 p.
- Lazar M. Reading interests, activities and opportunities of bright, average and dull children. New York: Columbia University, 1937. 127 p.
- Lehtovaara A., Saarinen P. School-age reading interests. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia, 1964. 216 p.
- Makkoby E., Jaklin K. The psychology of sex differences. Stanford, California: Stanford University Press, 1974. 634 p.
- Rass L. Õpilase huvi mitmesuguste teemade vastu // Õpilane ja lugemine. Tln., 1978. Lk. 90 – 106.
- Staiger R. Roads to reading. Paris: UNESCO, 1979. 141 p.
- Viirok E. Lugemine ja õpilaste tulevikuplaanid // Õpilane ja lugemine. Tln., 1978. Lk. 29 – 41.
- Tenxford J. The influence of children's literature // 20 years of the International Board of Books for Young People. Prague, 1973. P. 168 – 179.
- Беллев В. Школьные библиотеки в учебно-воспитательном процессе // Советская педагогика. 1982. № 5. С. 128 – 129.
- Житомирова Н. Историко-художественная книга в чтении подростков // Актуальные проблемы чтения современных школьников. Л.: ЛГИК, 1977 С. 52 – 58.
- Книга и чтение в жизни небольших городов. М., 1973. 328 с.
- Руководство чтением детей в библиотеке. М., 1976. 318 с.
- Рубинштейн М. Воспитание читательских интересов у школьников. М., 1950. 213 с.
- Рубцова П. Что читают дети. М., 1928. 74 с.
- Рыбников Н. Интересы современного школьника. М., 1926. 87 с.
- Чтение подростка и библиотека. Таллинн, 1980. 110 с.
- Эвертова Е. Мальчики и девочки в советской школе. М., 1928. 48 с.

ШКОЛЬНАЯ БИБЛИОТЕКА: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Л.И. Васильченко

Резюме

Исследование сегодняшнего состояния дел в школьной библиотеке показывает, что ее фонды не удовлетворяют подростков и особенно старшеклассников. Им явно не хватает литературы, позволяющей лучше понять свои особенности и возможности и осознано строить жизненные планы.

Структура имеющихся фондов имеет "женскую" ориентацию. Число неудовлетворенных ими мальчиков в несколько раз выше, чем девочек. К тому же "сильные" учащиеся уже с 5-го класса покидают школьную библиотеку, основным контингентом ее читателей являются "средние" и "слабые" школьники, нуждающиеся в улучшении информационной службы и в квалифицированной помощи библиотекарей.

Большинство учащихся старших классов обращаются в школьную библиотеку исключительно в учебных целях, надеясь сэкономить время. Они хотели бы видеть больше научно-популярных и научных изданий для углубленного изучения основных предметов и литературу, помогающую в организации различных школьных дел (клубов, кружков, конкурсов, фестивалей и т.п.).

Учитывая все вышесказанное, можно сделать вывод о том, что при комплектовании фондов необходимо больше учитывать специфику работы школьной библиотеки, где должны вестись систематические исследования юного читателя. Именно она должна активно влиять на формирование издательских планов выпуска детской и юношеской литературы.

PROBLEMS AND PERSPECTIVES OF SCHOOL LIBRARIES

L. Vassiltschenko

Summary

An investigation of the present situation of school libraries demonstrated that their funds do not satisfy the needs of teenagers, especially senior students. There isn't clearly enough literature enabling them to better understand their peculiarities and possibilities

and consciously set up their plans for life.

The structure of the present funds has a "female" orientation. The number of male students dissatisfied with the funds is many times that of the female students. In addition to that the advanced students already in the fifth form say farewell to the school library. So the bulk of its readers are average or weak students in need of a better information service and guidance by the librarian.

Most of the senior students turn to the school library exclusively for study purposes in hope of saving time. They would expect more popular science and scientific books for a deeper study of the main subjects as well as literature on organization of various school activities (clubs, competitions, festivals, etc.).

Taking into account the above-mentioned it may be concluded that when putting together the funds it is necessary to pay more attention to the specific needs of these libraries. It is also necessary to study the needs of the young readers systematically. They have to exercise their influence in making up the publishing plans of literature for children and youth, too.